

Методологічний інструментарій дослідження проблематики адміністративного управління у сфері охорони здоров'я

О. О. Терзі

Кафедра філософії та біоетики Одеського національного медичного університету
Corresponding author. E-mail: terzi.elena@ukr.net

Paper received 13.08.18; Revised 19.08.18; Accepted for publication 20.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2018-178VI29-10>

Анотація. На основі аналізу доктринальних праць з методології наукового пізнання визначені методи, які сприяють ефективному дослідженню адміністративного управління у сфері охорони здоров'я. Досліджується визначення понять «методологія» і «метод». Розроблена авторська дефініція поняття «адміністративне управління у сфері охорони здоров'я».

Ключові слова: методологія, метод, наукове пізнання, адміністративне управління, сфера охорони здоров'я.

Вступ. Актуальність визначення методологічного інструментарію для наукового дослідження полягає у тому, що: методологія визначає методи, принципи, способи досягнення поставленої науково-дослідницької мети; сприяє оволодінню формами та засобами наукового пізнання; забезпечує всебічність отримання інформації щодо предмету наукового дослідження; дозволяє здійснити розробку понятійно-категоріального апарату. Однак більшість теоретичних розробок методологічних засад наукових досліджень охоплюють велике коло актуальних питань щодо вузького та широкого розуміння методології, її структурних складових, взаємозв'язку з методами наукового пізнання, визначення її принципів та рівнів. Водночас методологія наукових досліджень окремих галузей і сфер ще не стали предметом ґрунтовного та активного вивчення.

Стислий огляд літератури з теми. Різномічні аспекти аналізованої проблематики досліджують В.Андрійчук, М.Кельман, О.Зайчук, Н.Оніщенко (загальні питання методології); С.Важинський, Я.Гарашченко, А.Грабченко, В. Федорович, Т.Щербак (визначення та класифікація методів наукового пізнання); О.Зайчук, Н.Оніщенко, Ю. Сурмін, В. Бакуменко, А. Краснейчук (поняття методології у сфері державного управління); Л.Калініна, Л.Лаврова, Т.Саєнко, В.Рижко (сучасні методології механізму управління у сфері освіти); О.Дубасюк, І.Жаровська, Є.Коваленко, Ю.Скиба (класифікація методів педагогічних досліджень) та інші. Однак проблематика методологічного інструментарію адміністративного управління у сфері охорони здоров'я науковцями фактично не розглядається та потребує наукового дослідження.

Мета: розглянути методологічний інструментарій адміністративного управління у сфері охорони здоров'я та здійснити розробку цього поняття.

Матеріали і методи. Дослідження здійснювалось на основі опрацювання і аналізу наукових праць фахівців з методології наукового пізнання. Використовувались філософські (діалектичний, системний, функціональний); загальнонаукові (абстрагування, аналогія, аналіз, синтез, порівняння); спеціально-юридичні (порівняльно-правовий, формально-правовий, конкретно-правовий) методи.

Результати та їх наслідки. Методологію наукового пізнання доцільно почати з визначення понять «методологія» та «метод», до яких звертаються фак-

тично всі науковці, що здійснюють дослідження методологічного інструментарію. Аналіз наукової літератури свідчить, що методологія як багатоаспектне явище розглядається в декількох контекстах, насамперед, йде розробка її дефініції та призначення для наукових досліджень взагалі. Частіше всього науковці розглядають поняття методології у широкому розумінні.

Так, І.Жаровська пропонує методологію юридичної науки розглядати не тільки як сукупність її методів і знань про них, а як симбіоз предметних правових теорій, понять, принципів тощо, які за обсягом змісту наближаються до всієї юридичної науки, однак у методологію ці елементи системи юридичних наукових знань входять тільки тими їхніми властивостями (сторонами), які можуть і повинні використовуватися як методи наукового пізнання [1, с. 138]. В.Бакуменко, В.Князєв, Ю.Сурмін вказують на такі варіанти визначення методології, розроблених науковцями, як: взаємопов'язана та взаємоузгоджена сукупність філософських методів пізнання; система конкретних методів пізнання; загальна теорія методів пізнання; сукупність методів діяльності; специфічна діяльнісна система, яка включає в себе принципи, категорії, теорії, парадигми і методи, що мають специфічне цільове призначення, пов'язане з реалізацією діяльності; система, що об'єднує відповідно до основних видів діяльності методологію пізнання, оцінки і практичної діяльності; самостійна регулятивно-діяльнісна система, як спосіб наукової діяльності, вчення про структуру, логічну організацію і засоби діяльності, що зорієнтовані на здійснення діяльності; мета, зміст і методи дослідження та ін. [2, с. 13-14]. Наведені визначення сприяють формуванню поняття методології як багатогранного та різностороннього явища, за допомогою якого здійснюється процес наукового пізнання.

Структура методологічного інструментарію у найбільш загальному розумінні визначається як сукупність методів, принципів та прийомів у їх тісному взаємозв'язку. Серед вказаних елементів пріоритетне місце займають основні засади дослідження – його принципи. Основними філософськими принципами методології є: принцип діалектичної єдності теорії та практики; принцип об'єктивності, принцип доказовості, принцип системності, принцип сутнісного аналізу; спеціальні (локальні) принципи можуть різнитися, що залежить від предмету дослідження [3, с.91-92].

Сучасними принципами наукового пізнання називають: принцип детермінізму (в сучасному розумінні він визначається через наявність різноманітних об'єктивно існуючих форм взаємозв'язку явищ, багато з яких виражаються у вигляді співвідношень, що не мають безпосередньо причинного характеру), принцип відповідності (означає наступність наукових теорій, нові теоретичні знання бувають корисні для розвитку науки, але якщо вони не будуть співвідноситися з колишніми, то наука перестане бути цілісною); принципу додатковості (відтворення цілісності явища вимагає застосування в пізнанні взаємовиключних «додаткових» класів понять. За допомогою додатковості встановлюється еквівалентність між класами понять, вони комплексно описують суперечливі ситуації в різних сферах пізнання (загальне розуміння принципу додатковості) [4, с.37]. На наш погляд, всі зазначені принципи методології наукового дослідження є дієвими, однак рівень їх ефективності буде зумовлюватися відповідністю їх застосування до аналізованої проблематики.

Коротко наведемо тлумачення наукового терміну «прийом», який є складником методологічного інструментарію. Одним із його визначень у Великому тлумачному словнику сучасної української мови є: спосіб виконання або здійснення чого-небудь/ метод дослідження, вивчення чого-небудь [5, с.933]. Прийом як складника методології В.Андрійчук характеризує таким чином: 1) це самостійний спосіб пізнання, що відзначається простим алгоритмом, легкістю застосування, та не передбачає певних етапів (кроків) практичного застосування, що якісно різняться між собою; 2) це важлива складова ланка певного методу пізнання, яка в сукупності з іншими його ланками (складниками) надає йому цілісності [3, с.93]. Аналіз наукової літератури з методології наукових досліджень свідчить, що характеризуючи її складники, далеко не всі фахівці вказують на прийом. Зокрема відсутньою є характеристика прийому як складнику методології у навчальному підручнику Ф.Швеця [6], однак цілком можливо, що таке завдання ним і не ставилося.

Поняття «метод» у його розумінні як спосіб пізнання трактується науковцями досить широко, із врахуванням незмінних, повторювальних, суттєвих його ознак. Визначення поняття «метод» та їх класифікацію розглядають такі науковці: В.Андрійчук, А.Грабченко, Я. Гаращенко, Л.Мельник, Ю.Скиба, С.Романенко, В.Федерович, Н.Ушакова та інші, з різних, однак не суперечливих підходів. Неоднозначними також є визначення, які наводяться словниками, ними поняття «метод» пояснюється як спосіб пізнання в одних випадках явищ природи та суспільного життя [5, с. 522], в інших – спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, зумовлений закономірностями відповідного об'єкта [7].

Методи наукового пізнання, виходячи з їх багаточисленності, класифікуються відповідно до тих чи інших критеріїв, однак, найчастіше їх поділяють на загальні методи наукового пізнання і спеціальні, які є найбільш ефективними для конкретних досліджень. Ю.Скиба визначає загальнонаукові методи пізнання, як такі, що мають загальнонауковий характер і використовуються в усіх або у низці галузей, та спеціаль-

ні, як методи, що використовуються у певній галузі і не виходять за її межі й використовуються у кожній науці в різних співвідношеннях [8, с. 53].

А.Грабченко, Я. Гаращенко, В.Федерович загальнонаукові методи дослідження поділяють на три великі групи: методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимір, експеримент, моніторинг); методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізація, уявний експеримент, формалізація, аксіоматичний метод або дедуктивно-аксіоматичний); загальні методи, використовувані як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування й конкретизація, аналіз, синтез, індукція, дедукція, абдукція, моделювання, аналогія, історичний і логічний методи, метод графів). До спеціальні методи наукового пізнання ними відносяться: морфологічний аналіз, синектика, метод Монте-Карло, метод найменших квадратів, тестування, моніторинг і т.д. [9, с. 15-16].

Ще іншу класифікацію методів наукового пізнання наводять Н.Ушакова та Л.Мельник, окрім загальнофілософських, загальнонаукових, спеціальнонаукових методів, ними виділяються дисциплінарні (які застосовуються у тій чи іншій дисципліні, що входить у певну галузь науки або виникає на стику наук) та міждисциплінарні методи (зумовлені поглибленням взаємозв'язків наук, яке призводить до того, що результати, прийоми і методи однієї науки широко використовуються в інших) [10, с. 32-35]. На наш погляд, спеціально-наукові методи і є дисциплінарними, тому що застосовуються з метою дослідження конкретної галузі чи сфери, і виокремлювати дисциплінарний метод окремо не варто.

Приєднуємося до думки Д.Єрмоленко, який вважає найбільш ґрунтовним поділ методів на такі групи: 1) загально філософські; 2) загальнонаукові; 3) спеціальні; з поділом останньої на дві підгрупи: а) спеціальні методи конкретної науки та її галузей і б) спеціальні методи, запозичені з інших наук [11, с. 13].

Розглянемо ті методи наукового пізнання, які автор обрав як методологічний інструментарій свого дослідження та які у сукупності та взаємоузгодженості сприяли дослідженню проблематики адміністративне управління у сфері охорони здоров'я, а саме, правового статусу та повноважень суб'єктів управління, профільної діяльності медичних закладів, відповідного законодавства, ознак та функцій управлінського процесу.

З метою дослідження вказаної проблематики застосовувались філософські (діалектичний, системний, системно-структурний, структурно-функціональний), загальнонаукові (абстрагування, синтез, індукція, дедукція, аналогія, класифікація), спеціально-юридичні (порівняльно-правовий, формально-правовий, конкретно-правовий, прогностично-правовий, правове моделювання) методи. Вкажемо на використання деяких із них.

Діалектичний метод забезпечує розгляд досліджуваних явищ, процесів, діяльності щодо їх об'єктивного розвитку. Зокрема, застосування діалектичного методу дало можливість: по-перше, розглянути розвиток вітчизняного законодавства у медичній галузі від правових актів радянського періоду до її реформуван-

ня сьогодні, із обґрунтуванням його підстав, основних напрямків та суті; по-друге, проаналізувати управлінський процес у сфері охорони здоров'я як систему, з основними її складниками: суб'єкти управління (система органів, що здійснюють управлінський процес, керуюча система) та об'єкти управління (керована система); по-третє, значно глибше з'ясувати сутність функцій адміністративного управління на сучасному етапі розвитку медичної галузі.

Значущість і роль системного методу у науковому дослідженні полягає у тому, що він дозволяє розглянути аналізований предмет як сукупність взаємопов'язаних у єдину систему елементів, структур, явищ; які з одного боку є цілком самостійними, з іншого – відносно незалежними, так як тісно пов'язані і функціонують з іншими складниками цього предмету. За його допомогою прослідковується організована впорядкованість внутрішньої структури системи. Його застосування, зокрема, сприяло розгляду поняття «адміністративне управління» у тісному взаємозв'язку з поняттями «соціальне управління», «публічне управління», «державне управління» як їх підпорядкований в ієрархічній системі різновид та відносно відокремлений управлінський процес.

Системний метод тісно пов'язаний з системним підходом. Це напрям методології наукового пізнання і соціальної практики, що орієнтований на дослідження об'єктів як систем, формування системного бачення будь-якої проблеми та врахування взаємодій з іншими системами (елементами) або їх прогнозування. Цей підхід в повсякденній практиці витлумачують як більш чи менш широкий підхід до об'єкта (або проблеми) пізнання, враховуючи взаємозв'язки об'єкта з іншими об'єктами, зовнішніми умовами та зовнішнім середовищем [12, с. 14]. Системний підхід використовувався під час дослідження видів надання медичної допомоги: первинної, вторинної, третинної. Ними у взаємопов'язаній єдності забезпечується охорона здоров'я як кожної людини, так і населення.

Близьким до системного методу є структурно-функціональний метод, який дозволяє розглянути функціональну направленість кожного структурного елемента, явища, процесу, які задіяні в системі. Використання вказаного методу дозволило виявити та проаналізувати профільну спрямованість медичних закладів у відповідності з їх місцем у класифікації об'єктів управління медичної галузі.

Дослідженню проблематики адміністративного управління у сфері охорони здоров'я України сприяло використання таких загальних методів пізнання як абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, класифікація.

Зокрема, аналіз як метод використовувався під час дослідження таких складників системи адміністративного управління у сфері охорони здоров'я як суб'єкт управління, об'єкт управління, нормативно-правові акти, організаційно-ропорядчі методи управління та їх розгляд як цілісної системи.

Застосування методу аналогії дозволило визначити спільні риси усіх підвидів соціального управління. До них віднесено: правове регулювання, суб'єкт управління, об'єкт управління, управлінський процес. До спільних загальних ознак суб'єктів системи управлін-

ня також віднесено: наявність правового статусу, встановленого законодавчими та підзаконними актами; наділення владними повноваженнями; цілеспрямованість організаційного впливу на суспільні відносини.

Метод класифікації використовувався з метою поділу медичних закладів за тими чи іншими критеріями, зокрема за формою власності, організаційно-правовою формою, видами медичної допомоги, а також сприяв класифікації закладів охорони здоров'я на: лікувально-профілактичні, санітарно-профілактичні, фармацевтичні, заклади медико-соціального захисту, установи/заклади системи соціального захисту населення.

До спеціально-правових методів наукового пізнання, які сприяли дослідженню віднесено: порівняльно-правовий метод, формально-правовий метод, конкретно-правовий, прогностично-правовий, правове моделювання.

Порівняльно-правовий метод сприяв дослідженню зарубіжного досвіду у сфері охорони здоров'я, дозволив виявити спільні і відмінні риси системи управління медичними закладами в Україні та інших країнах, відмітити ту зарубіжну практику в медичній галузі, яка варта для перейняття. Так, за допомогою порівняльно-правового методу було встановлено, що особливою рисою організації охорони здоров'я в Австралії та Канаді (в цих країнах рівень життя населення найвищий) є її децентралізація, що сприяло досягненню високих результатів.

Формально-правовий метод дозволив ґрунтовно проаналізувати зміст юридичних норм українського медичного законодавства, розглянути правовий зміст реформування медичної галузі. ґрунтовне дослідження законодавчих та підзаконних актів здійснювалося також за методом контент-аналізу. Метод герменевтики сприяв встановленню значення понять «адміністративне управління», «державне управління», «публічне управління», «суб'єкти управління у сфері охорони здоров'я», «об'єкти управління у сфері охорони здоров'я» та інших; з'ясуванню специфіки понять «медична допомога», «медична послуга», «превентивна медицина», «медико-соціальні заклади».

Прогностично-правовий метод дозволив визначити перспективність надання населенню таких видів медичної допомоги як превентивна та предикативна допомога, констатувати, що забезпечення ефективності вказаного напрямку сучасної медицини залежить від усунення багатьох проблем соціально-управлінського і нормативно-правового характеру. До пріоритетних завдань медичної галузі віднесено проведення значної інформаційно-роз'яснювальної роботи з населенням; збільшення державного фінансування на розвиток профілактичної медицини; створення державно-приватного партнерства базових центрів.

Висновки. Методологія наукового дослідження є певною системою принципів, прийомів, методів наукового пізнання. Методологію дослідження адміністративного управління у сфері охорони здоров'я ми розуміємо як складну взаємопов'язану та взаємоузгоджену систему методів (загальнофілософських, загальнонаукових, спеціально-наукових), принципів та прийомів, за допомогою яких здійснюється наукове

пізнання сутності та змісту, основних ознак та функцій, правового статусу та повноважень суб'єктів та

об'єктів управління з метою удосконалення та підвищення ефективності управлінського процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаровська І.М. Щодо проблем методології держави і права. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2015. № 827. С. 138-141.
2. Бакуменко В., Князев В., Сурмін Ю. Методологія державного управління: проблеми становлення та подальшого розвитку. Вісн. УАДУ. 2003. № 2. С. 11-27.
3. Андрійчук В.Г. Сутнісний аспект методології наукових досліджень. Економіка АПК. 2016. № 7. С. 87-94.
4. Методика та організація наукових досліджень Навч. посіб. / С. Е. Вазинський, Т. І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2016. 260 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. Ред. В.Т.Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
6. Швець Ф.Д. Методологія та організація наукових досліджень. Навчальний посібник. Рівне: НУВГП, 2016. 151 с.
7. Словник основних філософських термінів URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/5/109.htm
8. Скиба Ю. Класифікація методів наукових досліджень. Вища освіта України. 2016. № 2. С. 51-59.
9. Грабченко А.І., Федорович В.О., Гарашенко Я.М. Методи наукових досліджень: Навч. посібник. Х.: НТУ "ХПІ", 2009. 142 с.
10. Методологія та організація наукових досліджень: конспект лекцій / Н.Г.Ушакова, Л.О.Мельник; Харк. держ. ун-т харч. та торг. Х.: ХДУХТ, 2010. 89 с.
11. Єрмоленко Д.О. Поняття і структура методології правосвідомості молоді. Науковий вісник Ужгородського Національного університету: Серія: Право. 2015. Вип. 35. Ч. 1. Т. 1. С. 11-13.
12. Калініна Л. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління у сфері освіти. Рідна школа. 2017. № 1-2 (січень-лютий). С. 8-17.

REFERENCES

1. Zharovska I.M. Concerning the problems of the methodology of state and law. Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Law Sciences. 2015. No. 827. P. 138-141.
2. Bakumenko V., Knyazev V., Surmin Y. Methodology of public administration: problems of formation and further development. Visn UADU 2003. No. 2. P. 11-27.
3. Andriichuk V.G. Essential aspect of the methodology of scientific research. Economy of agroindustrial complex. 2016. No. 7. P. 87-94.
4. Methodology and organization of scientific research Teaching manual / S.E.Vazhinsky, T.I.Shcherbak. Sumy: Sumy MPU named after AS Makarenko, 2016. 260 p.
5. Shvets F.D. Methodology and organization of scientific research. Tutorial. Rivne: NUVGP, 2016. 151 p.
6. Large Dictionary of Contemporary Ukrainian Language / Structure. and heads Ed. VT Bousel. K.: Irpen: VTF "Perun", 2004. 1440 p.
7. Dictionary of basic philosophical terms URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KOMPLEKS/KURS_1/kurs/5/109.htm
8. Skyba Yu. Classification of scientific research methods. Higher education of Ukraine. 2016. No. 2. S. 51-59.
9. Grabchenko AI, Fedorovich VO, Garaschenko Ya.M. Methods of scientific research: Teaching manual. Kh. NTU "KhPI", 2009. 142 p.
10. Methodology and organization of scientific research: a summary of lectures / N. G. Ushakov, L. O. Melnik; Khark. state un-t food and bargain. Kh.: KDUHT, 2010. 89 p.
11. Yermolenko D.O. The concept and structure of the methodology of youth legal awareness. Scientific herald of Uzhgorod National University: Series: Law. 2015. Issue 35. Part 1. T. 1. P. 11-13.
12. Kalinina L. Scientific discourse of modern methodologies of the organizational mechanism of management in the field of education. Native school 2017. No. 1-2 (January-February). Pp. 8-17.

The methodological toolkit for studying the problems of administrative management in the field of health care

O. O. Terzi

Abstract. On the basis of the analysis of doctrinal works on the methodology of scientific knowledge, the methods that contribute to effective research into administrative management in health care are defined. The definition of the terms "methodology" and "method" is explored. The author defines the concept of "administrative management in the field of health care".

Keywords: methodology, method, scientific knowledge, administrative management, sphere of health protection.